

מה ראתה אסתר שתמלוך

יאיר חזל"פ

איתא בבראשית רבה (נה, ג): "רבי עקיבא היה יושב ודורש והצבור מתנמנם. בקש לעוררן, אמר: מה ראתה אסתר שתמלוך על שבע ועשרים ומאה מדינה, אלא תבוא אסתר שהיתה בת בתה של שרה שחיתה מאה ועשרים ושבע ותמלוך על מאה ועשרים ושבע מדינות".

מאמר זה מעורר תמיהות, וכפי שניסחן בעל הבני יששכר¹ (מאמר חודש אדר מאמר ו אות ח):

א. למה דוקא ביקש לעוררן בזה המאמר, ומה יש בזה המאמר סגולה לעורר ישנים?

ב. וכי בשביל שחיתה שרה קב"ז שנה, זה הזכות שתמלוך אסתר על קב"ז מדינות, ומה הוא זה הזכות?

ג. וכי אסתר בלבדה היא מזרעה של שרה, הלא כל בנות ישראל מזרעה המה? המהרז"ו (מה"ר זאב וולף איינהארן מהורודנא) על המדרש (בר"ה של שרה) קושר ענין זה עם מדרש נוסף (ב"ר לט, יג): "ואברם בן שבעים וחמש שנים, הדה הוא דכתיב 'ויהי אומן את הדסה היא אסתר'... רבי ברכיה בשם רבנן דתמן אמר, אמר הקב"ה לאברהם: אתה יצאת מבית אביך בן שבעים וחמש שנים, חיך אף גואל שאני מעמיד ממך יהיה בן ע"ה שנים כמנין הדסה"². מבאר מהרז"ו (שם ד"ה "אתה יצאת") שיציאת אברהם מבית אביו היתה "התחלת צמיחת מלכות שמים בעולם" וזאת הישועה האמיתית וגאולת אברהם, וממעשה אבות סימן לבנים, מבטיח הקב"ה לאברהם שכשם שעזב את אביו ואמו לפנות לעבודת ה', "כן תהיה אסתר בלא אב ואם... ותהיה בת ע"ה שנה ותבוא הישועה על ידה בזכותך".

מדברי מהרז"ו מתבאר כי ר"ע באמרו "תבוא אסתר שהיתה בת בתה של שרה" מתכוון בעצם שאם היא מיוחסת לשרה, מיוחסת היא אף לאברהם, וכל מה שהטביעו האבות והאמהות ביסוד ובזרע ישראל, מופיע אח"כ בענפיו ובפירותיו של האילן הישראלי, כדרך שאמרו "מעשה אבות סימן לבנים". כפי שאומר המדרש בפר' לך לך (ט): "א"ר יהושע דסכנין, סימן נתן לו הקב"ה לאברהם: שכל מה שארע לו - ארע לבניו". ומכאן, מעשה אברהם, שבהיותו בן

1. הבני יששכר מוסיף תמיהה על הניסוח במדרש מה ראתה אסתר: וכי ברצונה היה תלוי הדבר, והלא באונס נלקחה. ברם, באסתר רבה (א, ח) הגירסא היא "מה זכתה אסתר" וכן מבאר מהרז"ו כאן: "מה ראתה" - במה זכתה, ולפי"ז מיושב.

ביאורו של הבני יששכר על המדרש לפי דרכו, עיי"ש.

2. רש"ש שם: ע"ה כמנין הדסה - פיר' עם התיבה עצמה.

שבעים וחמש יצא את בית הוריו ופנה לעבודת ה' בשמעו לצווי האלקי, ובכך גאל את העולם מעבודת האלילים והתחיל מצמיח מלכות שמים בעולם, הוא סימן לבניו, שאסתר בגיל זה תגאל את ישראל מעצת המן הרשע.

לפי פירושו של מהרז"ו לכאורה אין קשר ישיר בין אסתר לשרה, וזכותה של אסתר באה מכח זכותו של אברהם, נמצא שהמדרש עדיין אינו מיושב, כיוון שר"ע מדגיש את הזיקה לשרה דווקא – "בת בתה של שרה" שזוכה למלוך על קב"ז מדינות כמנין שנות חיי שרה. ואילו אברהם אינו מוזכר כלל במדרש זה.

ברם, נראה שאם נדקדק בדברי המהרז"ו כאן, נוכל ליישב קושי זה. המהרז"ו כותב: "בת בתה של שרה – וע"ד מה שכתבתי לעיל (יט, לג) לרבנן שהיתה אסתר בת ע"ה שנה דומה לאברהם כשיצא מבית אביו". אפשר להסביר שמהרז"ו אינו קושר לגמרי בין המדרשים, אלא כוונתו ללמד משם את העקרון של 'מעשה אבות סימן לבנים', כשם ששם למדנו שמעשה אברהם בהיותו בן ע"ה היה סימן לבניו שתבוא אסתר בת ע"ה וכו', כך למדים אנו כאן שמעשה שרה ושנות חייה הם סימן למלכותה של אסתר.

את הקשר בין שרה למלכות אפשר להסביר עפ"י הנאמר בבראשית יז, טו: "לא תקרא את שרה שרי, כי שרה שמה (מעשה אבות...) ...מלכי עמים ממנה יהיו (סימן לבנים). על שינוי שמה משרי לשרה אומ' הגמרא בברכות יג. "בתחילה נעשית שרי לאומתה, אבל בסוף נעשית שרה לכל העולם". שרה מלשון שררה – לשון מלכות³. ואת המילים "מלכי עמים ממנה יהיו" מתרגם אונקלוס "מלכין דשליטין בעממיא מנה יהון". מכאן למד ר"ע, שבעקבות מלכות שרה על כלל העולם במאה עשרים ושבע שנותיה, תבוא בת בתה ותמלוך על העולם כולו – על מאה עשרים ושבע מדינה.

הקשה החת"ס (מובא במדר' המבואר על בראשית, חלק ב' ליקוטים עמ' תתט), וצ"ל איך בזכות כל שנה תמלוך על מדינה אחת, וכי זכות יש לקטנה בת שנה או שנתיים? הוא מתרץ עפ"י שבחה של שרה בפ' אשת חיל 'ותקם בעוד לילה ותתן טרף לביתה וחוק לנערותיה', וכי נערותיה לא בכלל ביתה? אלא בשנותיה האחרונות קמה בעוד לילה והדירה שינה מעיניה, וכך השלימה את שנות קטנותה, "ועי"ז שקמה בעוד לילה ניתן חוק לנערותיה, היינו רמז לאסתר שע"ז מלכה על קב"ז מדינות אפי" נגד שנות קטנותה של שרה כי הושלמו ע"י הלילות". ממשיך החת"ס ומסביר שכך ביקש ר"ע לעורר את המתנמנמים, "שהם היפך מאמנו שרה, שגם בלילה לא שכב לבה מעבודת השי"ת".

עפ"י הבנתנו בפירוש מהרז"ו נפשטת גם קושיתו הראשונה של הבני יששכר "למה דווקא ביקש לעוררן בזה המאמר". מאמר זה מלמדנו מעשה אבות סימן לבנים, פעולותיהם של האבות היו בעלות השפעה נצחית על הדורות הבאים, ור"ע ביקש להחדיר לציבור שהגמנום בשעת הלימוד נובע מאי הכרה שלימודנו

3. ספר הזכות: "שרה היא שרה על כל העולם והוא מלשון שר ושוטר וכו'".

ומעשינו קשורים אל הנצח, אל מעשי אבותינו ואל הדורות הבאים אחרינו. אבל משמכירים בערך הלימוד מתמלאים בשמחה וגבורה ושוב אין מקום לרפיון ונמנום. ערך הזמן וקישורו אל הנצח מתבארים יותר בדברי בעל חידושי הרי"מ (אסתר המבואר א, ח - ליקוטים עמ' שט"ז) שעוררן דווקא במאמר הזה כי רואים שע"י כל שנת חיים של שרה זכתה אסתר למלוך על מדינה אחת, נמצא שבעד כל שבוע עיר אחת ובעד כל שעה כפר אחד ששויו כמה וכמה אלפים, "א"כ בעת אשר ישן האדם מעט יוכל להפסיד כמה אלפים, ועי"ז נתעוררו משנתן".

את משמעות הייחוס "אסתר בת בתה של שרה" מסביר הענף יוסף בשם יד יוסף (אסתר המבואר - שם) שהוצרכה אסתר לזכותה של שרה, כי לפי הדעה שהזכרנו לעיל היתה אסתר בהלקחה לבית אחשוורוש בת ע"ה, ואף על פי כן "ויאהב המלך את אסתר מכל הנשים ותשא חן וחסד לפניו מכל הבתולות" (אסתר ב, ז). וזהו ששאל ר"ע מפני מה זכתה שחפץ בה המלך, והשיב: תבוא אסתר בת בתה של שרה, שנאמר בה "אחרי בלותי היתה לי עדנה" ובת ק' היתה כבת ב', ונס כזה נעשה גם לאסתר שחזרה לימי עלומיה, כדי שתבוא ותמלוך על קב"ז מדינות ותבוא הגאולה על ידה. "וכעובדא דאמא עובדא דברתא וראויה היא להקרא בתה של שרה, כיון שנעשה לה נס כמו לשרה".

יהי רצון שיתקיימו בנו דברי המדרש (תנחומא לך לך ט): "א"ר יהושע דסכנין: סימן נתן לו הקב"ה לאברהם, שכל מה שארע לו ארע לבניו...

מה אברהם יצא ונלחם בשונאיו, שנא: מי העיר ממזרח צדק יקראוהו לרגלו יתן לפניו גויים ומלכים ירד, יתן כעפר חרבו כקש נדף קשתו'. אף כך עתיד הקב"ה לעשות לבניו, שנאמר 'יצא ה' ונלחם בגויים ההם כיום הלחמו ביום קרב'".